

PRINCIPLES OF ENHANCEMENT AND DEVELOPMENT OF STUDENTS' WRITING SKILLS

Shakhnoza Mashrabovna Mukhtarova
Chirchik State Pedagogical University

ABSTRACT

This article discusses the importance of classroom writing in improving students' written literacy.

Keywords: student, class activity. Written work, written literacy, spelling literacy, dictation, essay.

O'QUVCHILARNING YOZMA KO'NIKMALARINI OSHIRISH VA RIVOJLANTIRISH TAMOYILLARI

Shaxnoza Mashrabovna Muxtarova
Chirchiq davlat pedagogika universiteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktab o'quvchilarining yozma savodxonligini oshirishda darslar davomida tashkil etiluvchi yozma ishlarning ahamiyati haqida fikr yuritilgan

Kalit so'zlar: o'quvchi, dars faoliyati. Yozma ish, yozma savodxonlik, imlo savodxonligi, diktant, insho.

Ma'lumki, o'rta ta'lim maktablari uchun qo'yilgan davlat ta'lim standartlarida yozma savodxonlikni o'stirish eng asosiy muammolardan hisoblanadi. Yozma savodxonlik o'quvchi kelajakda qaysi sohani tanlashidan, qaysi ijtimoiy mavqeda bo'lishidan qat'i nazar doimiy amalda qo'llanadigan va nuqsonlari tez ko'rinadigan kompetentsiyalardan biridir.

Yozma savodxonlikni quyidagi turlarga bo'lishimiz mumkin:

- 1) imlo savodxonligi;
- 2) tinish belgilari savodxonligi;
- 3) mustaqilijodiy matn tuza olish savodxonligi;
- 4) rasmiy hujjatlar yuritish savodxonligi.

Shulardan kelib chiqib, o'rta maktablarda yozma ishlar – diktant, bayon hamda insholarni yuqoridagi turlardan kelib chiqib tasniflash, tekshirish usullarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Diktant – orfografik va punktuatsion xatolarni nazorat qilishning asosiy shakllaridan biridir. Diktantlar uchun bog'lovchi matnlarni qo'llash maqsadga muvofiqdir, ular zamonaviy adabiy til me'yorlariga javob berishi kerak, mazmuniga ko'ra butun sinf o'quvchilariga oson bo'lishi kerak. Diktantning hajmi quyidagicha belgilanadi: 5-sinflar uchun –90-100 so'z, 6-sinflar uchun –100-110, 7-sinflar uchun – 110-120, 8-sinflar uchun –120-150, 9-sinflar uchun –150-170 so'z. (Hisoblashda ham mustaqil, ham yordamchi so'zlar inobatga olinadi). Nazorat lug'aviy diktant tekshirilmaydigan va qiyin tekshiriladigan orfogrammali so'zlarning o'zlashmasini nazoratga mo'ljaddangan yozma ish turi hisoblanadi. U quyidagi miqdorda so'zlardan iborat

bo'ladi: 5-sinflar uchun –15-20, 6-sinflar uchun –20-25 so'z, 7-sinf uchun -25-30, 8-sinf uchun –30-35, 9-sinf uchun –35-40 so'z. Ma'lum mavzu bo'yicha o'quvchilarning tayyorgarligini nazorat uchun diktant asosiy orfogrammalarini va punktogrammalarini o'z ichiga olishi kerak, shuningdek oldin o'zlashtirilgan ko'nikmalarning mustahkamligini topishga yordam beradi. CHorak va yil yakunida o'tkaziladigan yakuniy diktantlar barcha o'tilgan mavzular bo'yicha o'quvchilarning tayyorligini tekshiradi. Nazorat diktantlari uchun orfogrammalar va punktogrammalar 2 -3 holatda qo'llanilgan matnlar tanlanishi kerak. Avval o'tilgan orfogrammalar va punktogrammalaridan asosiylari olinadi: ular 1-3holatlar bilan ko'rsatilishi kerak. Tekshiriladigan orfogrammalar 5 sinfda 12 ta turli orfogrammalaridan va 2-3 ta punktogrammalaridan oshmasligi kerak, 6 sinfda 16 ta turli orfogrammalaridan va 3-4 ta punktogrammalaridan oshmasligi kerak, 7 sinfda 20 turli orfogrammalaridan va 4 -5 ta punktogrammalaridan, 8 sinfda 24 ta orfogrammalaridan va 10 ta punktogrammalaridan, 9 sinfda 24 ta turli orfogrammalaridan va 15 ta punktogrammalaridan oshmasligi kerak. Nazorat diktantlari matniga yetarli darajada mustahkamlangan orfogrammalar kiritilishi mumkin.

Ma'lumki, esse erkin fikrning - mustaqil tafakkurlarning mahsuli. U ijod. Ona tili va adabiyot darslarida insho yozish ham ijod. Insholarning bu ikki turi o'rtasidagi tafovut unchalik katta emas. Bugun ona tili va adabiyoti darslari oldiga o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda to'g'ri va ravon bayon qiladigan, kitobxonlik madaniyati shakllangan, mustaqil va ijodiy fikrlay oladigan, o'z g'alar fikrini anglaydigan – muloqot va nutq madaniyati rivojlangan shaxsni kamol toptirishdek yuksak vazifa qo'yilgan. Bu vazifani bajarishda insholarning o'rni beqiyos. Albatta, insholar ta'lim tizimida o'rganib qolingan an'anaviy tartibda emas, aynan ijodning natijasi tarzida yozilishi kerak. Adabiyot darslarida tanlangan insho mavzulari o'qituvchi uchun eski bo'lishi mumkin, ammo o'quvchilar uchun yangi ekanligini e'tibordan qochirmaslik lozim.

O'quvchida ijodga ehtiyoj hissini unda atrofini o'rab turgan tabiat, uni bezovta qilayotgan voqea-hodisalar, insonlarni anglash ko'nikmalarini shakllantirmay turib tarbiyalab bo'lmaydi. Ta'lim tizimida faqat adabiyotgina o'quvchini insoniyatga oshno etadi, o'zini shu olamga mansubligini, o'zligini anglashga yordam beradi. SHuning uchun ham har bir adabiyot darsidan so'ng o'quvchida kitob o'qishga, ijod qilishga ehtiyoj tug'ilishi zarur.

O'quvchilar insho mavzularini o'ylantiradigan, qiynaydigan, sevintiradidan tuyg'ularga hamohang bo'lishini xohlashadi. SHuning uchun «Mening sevimli do'stim», «Do'stimning qaysi fazilatlarini yoqtiraman?», «Menga yoqqan qahramon» kabi mavzularga ham alohida e'tibor berishlari zarur. Bunday insholar orqali o'qituvchi o'quvchilardagi fikr mustaqilligining o'sishini nazorat qilib boradi. Uy insholari ham bu sohada o'qituvchiga qo'l keladi.

Ularga quyidagi talablar qo'yiladi:

- o'z fikrini reja asosida, mavzudan chiqmay, izchil bayon etish;
- aytilgan fikrlar, chiqarilgan xulosalarni asoslash va dalillar bilan isbotlash;
- badiiy asar yoki darslik mualliflarinikidan farqli ravishda o'z xulosasini chiqarish va badiiy umumlashmalar qilish;
- o'z qarashlarini to'g'ri va savodli bayon qila olish.

O'quvchilar inshosini baholashda adolatli bo'lish ham samaradorlikning oshishiga yordam beradi. Insholarni baholashda quyidagilarga e'tibor berish zarur:

1. Insho mavzusining yoritilishi (mazmun mavzuga mosmi, yetarli yoritilganmi?) Mazmun haqiqatga mos keladimi?
- 2.Reja, kompozitsiya, izchillik (Reja to`g`ri tuzilganmi? Materialni bayon qilish tartibi rejaga mos keladimi? Mazmunda takror yo`qmi? Zarur o`rinlar tushib qolmaganmi?Izchillik buzilmaganmi?). Asosiy fikr aniqmi, xulosa chiqarilganmi?
- 3.Janri, uslubi (hikoya tarzidagi matnda tasviriy va muhokama elementlari bormi? Uslubda xatoga yo`l qo`yilmaganmi? Insho mavzusi va vaziyatni yoritish vazifasini janr va uslub oqlay oladimi? Badiiylik elementlari bormi?)
- 4.Insho hajmi (lakonizm yoki ko`pso`zlilik).
- 5.So`zlardan to`g`ri foydalanish, sinonim, antonim, frazeologizmlardan foydalanish qay darajada?
- 6.Sintaksis (Gaplarning hajmi, sintaktik konstruksiyalarning bir xil yoki har xilligi, murakkab konstrukstiyalar bormi?)
- 7.Imloviy va punktuatsion savodxonlik, xatolar xarakteri (qo`pol va juz`iy xatolar)
- 8.Husnixat, tashqi tomondan shakllantirish (hoshiyaga, xat boshidan yozishga, sarlavhani to`g`ri joylashtirishga rioya qilish).

O`quvchilarning bilimlarini nazorat qilish tizimi muhim didaktik shartlardan biri hisoblanadi. O`quvchilar bilimini nazorat qilish o`qituvchiga qo`llanilayotgan ta`lim metodlari, vositalari va uslublarining samaradorligini baholashga, metodikaga tuzatishlar kiritishga imkon beradi. O`quvchilar uchun nazorat muhimdir, chunki u shakllanuvchi bilimlarning to`g`ri ekanligini mustahkamlashga xizmat qiladi, sifatli ishlashga boshlaydi, o`z o`zini nazorat qilishni rivojlantiradi. Bilimlarni nazorat qilish va baholash bolaga tarbiyaviy ta`sir ko`rsatadi, qiyinchilikni yengishga va kundalik ishlash tizimiga o`rgatadi. O`quvchilarning bilimlari va ko`nikmalarini nazoratda frontal va individual nazoratni qo`llash yaxshi samara beradi. Frontal nazorat, ya`ni o`quvchilarni o`tirgan joyida savol-javob qilish qilish, asosan yangi materialni o`rganishga tayyorlanish bosqichida, bilimlarni nazoratda qo`llaniladi. Frontal nazorat turli masalalar bo`yicha ko`p o`quvchilarning bilimlarini ko`rsatishga, qisqa vaqt ichida butun sinf bilan topshiriqni bajarish dalillarini o`rnatishga imkon beradi. Biroq u bilimlarni o`zlashtirish darajasini, ularning chuqurligi va to`laligini aniqlash imkonini bermaydi. Frontal nazoratni o`tkazishda oldindan savollarni tuzish va nazorat jarayonida savollarga javob berishi kerak bo`lgan o`quvchilarni belgilashi kerak.

Individual tekshiruv –o`quvchilarni individual so`roq qilish o`quv materialining o`zlashtirilishi, uning chuqurligi va to`laligining to`g`riligini ko`rsatadi. Asosiy e`tibor nafaqat o`tilgan materialga, balki u yoki bu grammatik holatlarni isbotlash, tushuntirishga ham qaratiladi. Ikki-uchta o`quvchining bilim va ko`nikmalarini individual nazoratini har dars amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. So`rov ma`lum bir tashkilotchilikni, tayyorgarlikni talab qiladi. Bolalarni to`la, asoslangan, ketma ket javob berishga o`rgatamiz. Mazkur tekshiruv turi adabiy nutqda yaxshi amaliyot hamdir.

Bilimlarni ham frontal, ham individual nazorat og`zaki va yozma bo`lishi mumkin.

O`quvchilar savodxonligini oshirish, ularning lug`at boyligini hamda mustaqil fikrlash doirasini kengaytirish, ularning voqea-hodisalarga, atrof-muhitga bo`lgan munosobatini shakllantirish va izhor etishga o`rgatish yozma ishlar, ayniqsa, diktant, bayon va inshoning ahamiyati katta.

Nazoratning yozma shakli ma'lum kamchiliklarga ham ega: o'quvchilar bilimlari haqidagi ma'lumot biroz kechikib keladi, chunki barcha yozma ishlar ularni tekshirish uchun ma'lum vaqtni talab qiladi. Perfokarta bilan nazorat qilish shakli ham qo'llaniladi. Perfokarta yordamida bilimlarni nazorat qilish ham og'zaki, ham yozma tekshiruvning ijobiy tomonlarini o'zida jam qilgan.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, bo'lajak mutaxassislarimizning yozma va og'zaki savodxonligi a'lo darajada bo'lishi kunning bosh masalasi darajasiga ko'tarilgan ekan, nafaqat ona tili va adabiyot darslarida, balki butun o'quv faoliyat davomida bunga erishishga o'z hissamizni qo'shishimiz kerak.

REFERENCES

1. Muxtarova, S., & Umaraliyev, H. (2022). Pedagogik texnologiya–barkamol insonni shakllantirish faoliyati. *Involta Scientific Journal*, 1(7), 222-226.
2. Muxtarova, S. M. (2022). O'quvchilarning yozma nutqini o'stirishda yozma ishlarning ahamiyati. *Academic research in educational sciences*, 3(5), 1167-1175.
3. Muxtarova, S., & O'G'Li, H. U. A. (2022). Til ta'limida o'quvchilarning matn yaratish ko'nikmasini o'stirish. *Science and innovation*, 1(B3), 533-538.